

PAPER DETAILS

TITLE: Ali B. Ahmed El-Hîfî ve Es-Seyfû'l-Bâtir Adli Eseri Üzerine El-Ferrâ'nin, Meânî'l-Kur'ân'ında
Kullandığı Kûfe Dil Okulu'na Ait Terimler

AUTHORS: Ali BULUT

PAGES: 323-340

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/188607>

EL-FERRÂ'NIN, MEÂNİ'L-KUR'ÂN'INDA KULLANDIĞI KÛFE DİL OKULU'NA AİT TERİMLER

Araş.Gör. Ali BULUT*

ÖZET

Bu makalenin amacı, el-Ferrâ'nın Meâni'l-Kur'ân'ında kullandığı Kûfe Dil Okulu terimlewriyel Basra Dil Okulu terimlerinin karşılaştırılmasıdır.

Makale dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda meâni'l-kur'ân kavramı hakkında bilgi verildi. İkinci kısımda h. 207 yılında vefat eden el-Ferrâ'dan bahsedildi. Üçüncü kısımda da el-Ferrâ'nın Meâni'l-Kur'ân'ı kısaca tanıtıldı. Makalenin esas kısmı olan dördüncü kısımda ise el-Ferrâ'nın bu eserinde kullanılan Kûfe Dil Okulu'na ait terimler incelendi.

Makalede varılan sonuç şudur: Bu terimlerden çoğu kullanım alanı bulamayıp unutulmuştur. Sadece nesak, cahd gibi pek azı dilciler tarafından kabul görmüştür. Basra Okulu'na ait terimler bunlara ihtiyaç bırakmamıştır.

GİRİŞ

Arap dili gramerine ait ilk çalışmaların Ebü'l-Esved ed-Düeli (ö.67/686) ve talebeleri tarafından Basra şehrinde başlatıldığı,¹ bu nedenle gramer terimlerinin ilk defa bu şehirde doğduğu bilinmektedir.

Diğer büyük okulun bulunduğu Kûfe şehrinde ise gramer faaliyetlerinin ne zaman başladığı kesin olarak belli değildir.² Sadece Ebû Ca'fer er-Ruâsî (ö.187/803)'nin, Basra'da Ebû Amr b. el-Alâ (ö.154/770) ve Îsâ b. Ömer es-Sekaffî (ö.149/766)'den gramer dersleri aldıktan sonra Kûfe'ye giderek gramer okutmaya başladığı bilinmektedir.³ Dolayısıyla er-Ruâsî, bu okulun kurucusu sayılır.⁴ Fakat Kûfe Dil Okulu'nun gerçek kurucusu ve en büyük temsilcisi er-

* O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi

¹ Corcî Zeydân, **Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-Arabiyye**, Beyrut, 1996, II, 122-123.

² Demirayak, Kenan – Çöğenli, M. Sadi, **Arap Edebiyatında Kaynaklar**, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Genişletilmiş 3. Baskı, Erzurum, 2000, s. 175.

³ Ebü't-Tayyib el-Luğavî, Abdülvâhid b. Ali el-Halebî, **Merâtibü'n-Nahviyyîn**, Kahire, ts., s. 24; el-Kıftî, Ebü'l-Hasen Cemâlüddin Ali b. Yûsuf, **İnbâhu'r-Ruvât an Enbâhi'n-Nuhât**, nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1986, IV, 105; es-Süyûtî, Celâlüddin, **Buğyetü'l-Vuât fî Tabakâti'n-Nahviyyîn ve'n-Nuhât**, nşr. M. Ebü'l-Fazl İbrâhim, Beyrut, ts., I, 83.

⁴ Demirayak, Kenan – Çöğenli, M. Sadi, **a.g.e.**, s. 175; Huart, Clément, **Arab ve İslam Edebiyatı**, ç. Cemal Sezgin, Ankara, ts., s. 152.

Ruâsî'nin öğrencilerinden⁵ Ali b. Hamza el-Kisâî (ö.189/804)'dir.⁶ el-Kisâî'den sonra Kûfe Dil Okulu'nun ikinci temsilcisi ise hem er-Ruâsî⁷ hem de el-Kisâî'nin⁸ öğrencisi olan Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ (ö.207/822)'dir. Hatta bazı araştırmacılara göre Basra'da Sîbeveyh (ö.180/796) ne ise Kûfe'de de el-Ferrâ odur.⁹ Yani el-Ferrâ, hocası el-Kisâî'yi bile zamanla gölgede bırakmıştır.¹⁰ “Kûfeliler'in en üstünü ve en bilgini”,¹¹ “Nahiv el-Ferrâ'dır ve el-Ferrâ nahivde emîru'l-mü'minîndir”¹² sözleri el-Ferrâ'nın nahiv ilmindeki bu üstünlüğünü göstermektedir. El-Ferrâ'nın kullandığı Kûfe Dil Okulu'na ait terimlere geçmeden önce hem Meâni'l-Kur'ân teriminden hem de el-Ferrâ ve eseri Meâni'l-Kur'ân'dan kısaca bahsetmek sanırım yararlı olacaktır.

MEÂNİ'L-KUR'ÂN KAVRAMI:

Arapça bir kelime olan meânî, ma'nâ lafzının çoğuludur.¹³ Meâni'l-Kur'ân terimi ise Kur'an'daki manası anlaşılamayan kelime ve ifadeleri konu alan ilim dalının adıdır.¹⁴ Bu tür eserler çoğunlukla nahiv, luğat, Arap kelamı, kıraat ve şiir ağırlıklıdır. Müellifinin durumuna göre az veya çok hadis, sahabe ve tâbiîn sözleri, nüzûl sebepleri, nâsih-mensûh, ahkam tefsiri vs. gibi konulara da yer verilmiştir. Aynı zamanda bu tür eserler, Kayapınar'ın da ifade ettiği gibi İ'râb el-Kur'ân isimli eserlere geçişi sağlayan bir köprüdür.¹⁵

EL-FERRÂ VE MEÂNİ'L-KUR'ÂN'I

1- EL-FERRÂ (ö.207/822)

Asıl adı Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdullah b. Menzûr ed-Deylemî'dir. El-Ferrâ hakkında İbnü'n-Nedîm, onun Kûfe doğumlu ve de Benî

⁵ Tâhir el-Cezâirî, **et-Tıbyân li-Ba'zı'l-Mebâhisi'l-Müteallikati bi'l-Kur'ân alâ Tarîkı'l-İtkân**, Nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, Ts., s. 311.

⁶ Rufeyde, İbrâhim Abdullah, **en-Nahv ve Kütübü't-Tefsîr**, Bingâzî, 1990, I, 114; Demirayak, Kenan – Çöğenli, M. Sadi, **a.g.e.**, s. 175.

⁷ Tâhir el-Cezâirî, **a.g.e.**, s. 311.

⁸ Ebû't-Tayyib el-Luğavî, **a.g.e.**, s. 86.

⁹ Dîre, el-Muhtâr Ahmed, **Dirâsetün fi'n-Nahvi'l-Kûfi, min Hilâli Meânî'l-Kur'ân li'l-Ferrâ**, Dâru Kuteybe, Beyrut, Dimaşk, 1991, s. 199.

¹⁰ Tüccâr, Zülfikâr, “el-Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd”, **DİA**, İst., 1995, XII, 407.

¹¹ Ez-Zübeydî, **a.g.e.**, s. 131; el-Kiftî, **a.g.e.**, IV, 1; Tüccâr, **a.g.m.**, XII, 407.

¹² Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Ali, **Târîhu Bağdât**, Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut, ts., XIV, 152; Tüccâr, **a.g.m.**, XII, 407.

¹³ Et-Tehânevî, **a.g.e.**, II, 1085

¹⁴ El-Ferrâ, **Meâni'l-Kur'ân** (Mukaddime, en-Neccâr, Muhammed Ali - Necâtî, Ahmed Yûsuf), Beyrut-1980, I, 11

¹⁵ Kayapınar, D. Ali, “Ez-Zeccâc'a Nisbet Edilen İ'râbü'l-Kur'ân Kimindir?” **S.Ü."F. Dergisi**, Yıl, 1997, Sayı, 7, Konya-1997, s. 85.

Minkâr sülalesinin azatlısı olduğunu ifade ederken,¹⁶ İbnü'l-Enbârî ve el-Hamevî ondan Benî Esed'in azatlısı olarak bahsederler.¹⁷

El-Ferrâ'nın öğrenim gördüğü hocaları arasında en önemlileri olarak Yûnus b. Habîb (ö.183/798), el-Kisâî (ö.189/805) ve Ebû Ziyâd el-Kilâbî'nin isimleri zikredilir.¹⁸ En önemli talabeleri olarak da Seleme b. Âsım (ö.270/884) ve Muhammed b. el-Cehm es-Simmerî (ö.277/890)'nin isimleri geçmektedir.¹⁹ Ayrıca kaynaklarımızda onun, Ebû Hanîfe (ö.150/767)'nin talebesi Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî (ö.189/805)'nin teyze oğlu olduğu da rivâyet edilir.²⁰

Müellifimizin soyu, hocaları ve talebeleri hakkında kaynaklarda zikredilen bilgileri aktardıktan sonra şimdi de onun Arap dilindeki yerini inceleyelim:

Müellifimizin Arap dilinde işgal ettiği yer Sa'leb (ö.291/904)'in ifadeleriyle şöyle rivayet edilir: “Şayet el-Ferrâ olmasaydı luğat ilmi diye bir şey olmazdı. Zira o, dili yabancı unsurlardan arındırmış ve sınırlarını çizmiştir.” Sa'leb bu ifadesine ilâveten daha da iddialı şu sözlere yer vermektedir: “Ve yine el-Ferrâ olmasaydı Arapça ilmi de yok olup giderdi.”²¹

Sa'leb'in yukarıda aktardığımız bu iddialı sözlerine karşılık Corcî Zeydân (ö.1914)'ın, müellifimizin saray çevresinde kabul gören bir ilim adamı olduğunu, şöhretini de saray çevresinde olmasından aldığını biraz tenkitvârî ifadeyle naklettiğini görüyoruz.²²

Corcî Zeydân, bu tesbitini kanaatimizce İbnü'l-Enbârî ve el-Hamevî'ye dayandırmış olmalıdır. Çünkü bu kaynaklarımızda Halife el-Me'mûn'un, çocuklarını yetiştirme görevini ona verdiği, ayrıca kendisinden nahvin esaslarını ve Arablar'dan duyduklarını içeren bir kitap yazmasını istediği, bunun için kendisine sarayda bir oda tahsis edip ihtiyaçlarını karşılamak üzere varrak denilen kâtipleri de emrine verdiği, onun da iki sene içerisinde “el-Hudûd” isimli eserini yazdığı zikredilir.²³

¹⁶ İbnü'n-Nedîm, Muhammed b. İshâk, **el-Fihrist**, Dâru'l-Meârif, Beyrut, y.y., s. 98.

¹⁷ İbnü'l-Enbârî, Ebu'l-Berekât Kemâlüddîn Abdurrahman b. Muhammed, **Nüzhetü'l-Elibbâ fî Tabakâtî'l-Üdebâ**, nşr. M. Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire, y.y., s. 98; Yâkût el-Hamevî, **Mu'cemü'l-Üdebâ**, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1988, XX, 9-10.

¹⁸ El-Luğavî, **a.g.e.**, s. 86-87; Es-Sîrâfî, Ebû Saîd el-Hasen b. Abdullah, **Ahbârü'n-Nahviyyîn el-Basriyyîn**, Thk. F. Frenkow, Beyrut-1936.es-Sîrâfî, **a.g.e.**, s. 34; el-Hamevî, **a.g.e.**, XX, 10.

¹⁹ El-Kıftî, **a.g.e.**, IV, 15.

²⁰ El-Kıftî, **a.g.e.**, IV, 19; el-Hamevî, **a.g.e.**, XX, 10; İbnü'l-Esîr, “İzüddin el-Cezerî, **el-Lübâb fî Tehzîb el-Ensâb**, Dâru Sâdır, Beyrut, ts, II, 414.

²¹ İbnü'l-Enbârî, **Nüzhe**, s. 98; el-Kıftî, **a.g.e.**, IV, 9; el-Hamevî, **a.g.e.**, XX, 11.

²² Corcî Zeydân, **Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-Arabiyye**, II, 126.

²³ İbnü'l-Enbârî, **Nüzhe**, s. 99; el-Hamevî, **a.g.e.**, XX, 12.

El-Ferrâ'nın nahiv ve lûgat ilimlerinin yanında fıkıh, nücûm,²⁴ tıb, eyyâm el-Arab, eş'aru'l-Arab ve ahbâru'l-Arab ilimlerine de vâkıf olduğu da rivayet edilir.²⁵

Onun h. 207 yılında vefat ettiğinde hemen hemen bütün kaynaklarımız ittifak halindedirler.²⁶

2- MEÂNİ'L-KUR'ÂN'I

*Meâni'l-Kur'ân'*ı yazma sebebine gelince bunu da İbnü'n-Nedîm, Sa'leb'den rivayetle şöyle anlatır: "Halife el-Me'mûn'un vezirlerinden Hasan b. Sehl'in meclisine devam eden nahiv bilgini Ömer b. Bukeyr, el-Ferrâ'ya mektup yazarak vezirin, kendisine Kur'ân'la ilgili sorular sorduğunu, fakat bu sorulara cevap veremediğini anlatır ve ondan bu konuda bir kitap yazmasını ister. Bunun üzerine el-Ferrâ, Fâtîha sûresinden başlamak üzere Kur'ân'ın tamamını içine alan bir eser meydana getirir."²⁷

Kaynaklarımızda *Meâni'l-Kur'ân'*ı yazmak için gelenlerin sayılamayacak kadar çok olduğu, ilim ehli tarafından büyük rağbet gördüğü,²⁸ eseri yazarların içinde yalnızca kadıların sayısının seksen kadar olduğu²⁹ zikredilirken kuvvetli bir hafızaya sahip olduğu için eserlerini ezberden yazdığını³⁰ ve felsefî lafızlar kullandığı da³¹ ifade edilmektedir.

Eserin arzettiği öneme gelince, el-Ferrâ'nın bu eseri günümüze ulaşan en eski birkaç *Meâni'l-Kur'ân'*dan birisidir. Eser, 1955, 1980 ve 1983 yıllarında Muhammed Ali en-Neccâr ve Ahmed Yusuf Necâtînin tahkikiyle üç cilt halinde Beyrut'ta neşredilmiştir.

²⁴"Nücûm" tabiri astroloji karşılığında kullanılırdı. Araplar yıldızların hareketlerini gözden geçirir, doğuş ve batış zamanlarını bilirler, hava değişmelerini bunlardan çıkarırlar, yolculuk vb. durumlarda da yön tayini için yıldızlardan istifade ederlerdi (Bak. Demirayak Kenan - Sarvan Ahmet, *Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Dönemi*, Erzurum, 1999, s. 32).

²⁵İbnü'l-Enbârî, *Nüzhe*, s. 101; el-Hamevî, *a.g.e.*, XX, 11; Ahmed Emin, *Duha'l-İslâm*, Beyrut, ts, II, 307.

²⁶El-Lüğavî, *a.g.e.*, s. 88; es-Sîrâfî, *a.g.e.*, s. 51; İbnü'n-Nedîm, *a.g.e.*, s. 98; İbnü'l-Enbârî, *Nüzhe*, s. 103; el-Kıftî, *a.g.e.*, IV, 7; es-Süyûtî, *Buğye*, II, 333; İbnü'l-İmâd, Ebû'l-Felâh 'Abdülhayy Ahmed b. Muhammed, *Şezerâtü'z-Zehab fî Ahbâri Men Zeheb*, I-VIII, Beyrut-Ty. II, 19; el-Câbî, Bessâm Abdulvehbâb; *Mu'cemü'l-A'lam*, *Mu'cemü Terâcım li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ' mine'l-Arab ve el-Müsta rabîn ve el-Müsteşrikîn*, Kıbrıs, 1987, s. 938.

²⁷İbnü'n-Nedîm *a.g.e.*, s. 99; ayrıca bkz. el-Kıftî, *a.g.e.*, IV, 9-10; Ahmed Emin, *a.g.e.*, II, 140.

²⁸İbnü'l-Enbârî, *Nüzhe*, s. 99; el-Kıftî, *a.g.e.*, IV, 16; el Hamevî, *a.g.e.*, XX, 12

²⁹El-Kıftî, *a.g.e.*, IV, 16.

³⁰Corcî Zeydân, *a.g.e.*, II, 126.

³¹İbnü'n-Nedîm, *a.g.e.*, s. 99; el-Kıftî, *a.g.e.*, IV, 13; el-Hamevî, *a.g.e.*, XX, 11; es-Süyûtî, *Buğye*, II, 333; Ahmed Emin, *a.g.e.*, II, 307.

El-Ferrâ'nın *Meâni'l-Kur'ân*'ı, Kûfe Dil Okulu'na ait günümüze ulaşan en önemli ve en hacimli eserdir. Her ne kadar bu *Meâni'l-Kur'ân*, tertip olarak başlıklara ve bölümlere ayrılmış bir gramer kitabı olmasa da Kûfe Dil Okulu'nun gramere ait görüşlerinin ve terimlerinin aktarıldığı en önemli kaynaktır. Çünkü bu okula ait gramer kaynakları zaman içinde kaybolmuş, günümüze ulaşmamıştır. Bu çalışmada el-Ferrâ'nın kullandığı Kûfe Okulu'na has gramer terimlerini aktarmaya çalışacağız

TERİMLER

1- Sıfat : el-Ferrâ bu terimi bazen *harf-i cer*, bazen de *zarf* karşılığında kullanır.

a- Harf-i Cer Karşılığında Kullanımı:

فَلَا تُحَذِّفَنَّ أَلِفَ "اسْمٍ" إِذَا أَضَفْتَهُ إِلَى غَيْرِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى، وَلَا تُحَذِّفْنَهَا مَعَ غَيْرِ الْبَاءِ مِنَ الصِّفَاتِ. وَإِنْ كَانَتْ تِلْكَ الصِّفَةُ حَرْفًا وَاجِدًا مِثْلَ "الْلام" وَ "الكاف" فَتَقُولُ : لِاسْمِ اللَّهِ حَلَاوَةٌ³² فِي الْقُلُوبِ.

b- Zarf Karşılığında Kullanımı:

"عليكم أنفسكم"³³ هذا أمرٌ من الله عز وجل؛ كقولك "عليكم أنفسكم". والعرب تأمر من الصفات بـ"عليك، وعندك، ودونك، وإليك".³⁴

El-Ferrâ, *sıfat* terimini nadiren bilinen anlamıyla da kullanır.

"وهذا ذكرٌ مباركٌ أنزلناه"³⁵ المبارك رفعٌ من صفة الذكر.³⁶

Bunun dışında Kûfeli dilciler, *harf-i cer*ler için *izâfet harfleri* terimini de kullanırlar.³⁷

2- Mahal : el-Ferrâ bu terimi de *zarf* karşılığında kullanır:

فَإِذَا كَانَ مَا قَبْلَ الْفَاءِ اسْمًا لَا فِعْلَ فِيهِ أَوْ مَحَلًّا مِثْلَ قَوْلِهِ "عِنْدَكَ، وَعَلَيْكَ، وَخَلْفَكَ" أَوْ كَانَ فِعْلًا مَاضِيًّا مِثْلَ "قَامَ وَقَعَدَ" لَمْ يَكُنْ فِي الْجَوَابِ بِالْفَاءِ إِلَّا النِّصْبُ.³⁸

İbnu'l-Enbârî (ö.577/1181), *zarf* karşılığında bazı Kûfelilerin *mahal*, bazı Kûfelilerin de *sıfat* terimini kullandıklarını söyler.³⁹

³² El-Ferrâ, **a.g.e.**, I, 2; ayrıca bkz. I, 31-33, 119, 322-323, ve tür. yer.

³³ Mâide : 105.

³⁴ El-Ferrâ, **a.g.e.**, I, 322.

³⁵ Enbiyâ : 50.

³⁶ El-Ferrâ, **a.g.e.**, II, 206; ayrıca bkz. I, 347.

³⁷ Ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ömer, **el-Mufasssal fî İlmi'l-Luğa**, Dâru İhyâi'l-Ulûm, Beyrut-1990, s. 337; Yüksel, Ahmet, **Arap Dilinde Harfi Cerler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1995, s. 8.

³⁸ El-Ferrâ, **a.g.e.**, I, 28; ayrıca bkz. I, 31, 375, ve tür. yer.

³⁹ İbnu'l-Enbârî, Ebü'l-Berekât Kemâlüddin Abdurrahman b. Muhammed b. Ebû Saîd, **el-İnsâf fî Mesâilil-Hilâf beyne'n-Nahviyyîn el-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn**, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, ts., I, 51.

3- Na't : El-Ferrâ, genelde *sıfat* karşılığında *na't* terimini kullanır. Bununla birlikte nadiren *sıfat* terimini de kullanır. (Bkz. madde-1) Ahmed Dîre de Kûfî terimleri incelediği eserinde, *na'tı* el-Ferrâ'nın kullandığı Kûfe Okulu'na ait terimler arasında gösterir.⁴⁰ Şevkî Dayf da bu terimi ilk defa *sıfat* karşılığında el-Ferrâ'nın kullandığını söyler.⁴¹ Fakat bu terimi el-Ferrâ'dan daha önce Sîbeveyh, *sıfat* karşılığında bir çok defalar eserinde kullanmıştır.⁴² Tabi Sîbeveyh, *sıfat* terimini de kullanır.⁴³

وقوله تعالى: "غير المغضوب عليهم" ⁴⁴ يَخْفَضُ "غَيْرَ"، لَأَنَّا نَعْتَلِ "الَّذِينَ".⁴⁵

4- Kat' : Bunu da *hâl* karşılığında kullanır.

"ولقد جئناهم بِكِتَابٍ فَضَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ لَّهُمْ هُدًى وَرَحْمَةً"، ⁴⁶ تَنْصِبُ الْهُدَى وَالرَّحْمَةَ عَلَى الْقَطْعِ مِنَ الْهَاءِ فِي "فَضَّلْنَاهُ".⁴⁷

El-Ferrâ, *kat'* teriminin yanında bizzat *hâl* terimini de kullanır.

"وما عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ" ⁴⁸ "...و" مُكَلِّبِينَ "نَصَبْتُ عَلَى الْحَالِ، خَارِجَةً مِنْ "لَكُمْ".⁴⁹

El-Ferrâ, *kat'* terimini *hâl* anlamının dışında da kullanır.

"والسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ" ⁵⁰ يَنْصِبُ الْمَطْوِيَّاتِ عَلَى الْحَالِ أَوْ عَلَى الْقَطْعِ.⁵¹

Görüldüğü gibi bu örnekte el-Ferrâ "مَطْوِيَّاتِ" lafzının *hâl* ya da *kat'* olarak mansub olduğunu söyler. *Meâni'l-Kur'ân*'ı tahkik eden ilim adamları burada *kat'* teriminden maksadın, "أَعْنَى" vb. bir fiille lafzın nasbedilmesi olduğunu söylerler.⁵²

5- Takrîb : el-Ferrâ, *takrîb* terimiyle, "هذا" zamirinin *kâne* nakıs fiili gibi amel etmesini kasteder. Bu terimi kendisinin bulduğunu söyler Görebildiğimiz kadarıyla iki yerde *takrîb* terimini kullanır:

"مَا كَانَ مِنَ السَّبَاعِ غَيْرَ مُخَوِّفٍ، فَهَذَا الْأَسَدُ مُخَوِّفًا..." وَإِنَّمَا نَصَبْتُ الْفِعْلَ، لَأَن "هَذَا" لَيْسَتْ بِصِفَةٍ لِلْأَسَدِ، إِنَّمَا دَخَلَتْ تَقْرِيبًا... وَأَمَّا مَعْنَى التَّقْرِيبِ : فَهَذَا أَوَّلُ مَا أُخْرِجَ عَنْهُ، فَلَمْ يَجِدُوا بُدًّا مِنْ أَنْ يَرْفَعُوا "هَذَا" بِ"الْأَسَدِ" وَخِيَرَهُ مَنَظَرٌ، فَلَمَّا شَغَلَ

⁴⁰ Dîre, *a.g.e.*, s. 230.

⁴¹ Şevkî Dayf, *el-Medârisü'n-Nahviyye*, Dimaşk, 1996.s. 202.

⁴² Sîbeveyh, Ebû Bîşr Amr b. Osman b. Kanber, *el-Kitâb*, Nşr. Abdüsselam Muhammed Harun, Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 1983, I, 428-432.

⁴³ Sîbeveyh, *a.g.e.*, I, 361, 363, 364,, ve tür. yer.428, 431-433, ve tür. yer.

⁴⁴ Fâtiha : 7.

⁴⁵ El-Ferrâ, *a.g.e.*, I, 7; ayrıca bkz. I, 11-12, 44, 55, 73, ve tür. yer.

⁴⁶ A'râf : 52.

⁴⁷ El-Ferrâ, *a.g.e.*, I, 380; ayrıca bkz. I, 12, 193, 200, 207, 213, 309, 348, 358, 377, 380, ve tür. yer.

⁴⁸ Mâide : 4.

⁴⁹ El-Ferrâ, *a.g.e.*, I, 302; ayrıca bkz. I, 102, 284, 301, 309, ve tür. yer.

⁵⁰ Zümer : 67.

⁵¹ El-Ferrâ, *a.g.e.*, II, 425.

⁵² El-Ferrâ, *a.g.e.*, II, 425, 1 no.lu dipnot.

الأسد يُمِرِّفَعَة "هذا" نصب فعله الذى كان يُرِافِعُه لِحَلُولِهِ. ومثله "والله غَفُورٌ رَحِيمٌ" فإذا أَدخَلت عليه "كان" ارتفع بما والخبر منتظرٌ يَتِم به الكلام فَنَصَبْتَهُ لِحَلُولِهِ.⁵³

Başka bir yerde ⁵⁴ "هَأَنْتُمْ أَوْلَاءُ" ayetinin yorumunda yine takrîb teriminden bahseder. Burada "هَأَنْتُمْ" zamirinin "ها" ile "أَوْلَاءُ" arasına girmesinin ancak takrîb olarak değerlendirileceğini söyler. Takrîb olan zamirin muhakkak bir haber alması gerektiğini de vurgular.⁵⁵ Bu ayetin açıklamasında et-Taberî (ö.310/923) de el-Ferrâ'nın bu yorumunu aynen aktarır ve "هَأَنْتُمْ أَوْلَاءُ" den sonra gelen "تُحِبُّونَهُمْ" fiilinin de takrîbin haberi olduğunu ilâve eder.⁵⁶ El-Ferrâ'nın kullandığı bu terimin Basra Okulu'nda karşılığı yoktur.⁵⁷

6- Sarf Vâvı : el-Ferrâ'nın *sarf vâvı*ndan kasdı şudur : İki fiilin, vâv bağlacı ile peşpeşe gelip, ilk fiilin başında nefy / olumsuzluk, nehy / yasaklama ya da soru edatı bulunması ve bunların ikinci fiile âmil olmamalarıdır:

"وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ"⁵⁸, "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ"⁵⁹... وَإِنْ شِئْتَ جَعَلْتُ هَذِهِ الْأَحْرُفَ الْمَعْطُوفَةَ بِالْوَاوِ نَصْبًا عَلَى مَا يَقُولُ النُّحَوِيُّونَ مِنَ الصَّرْفِ. فَإِنْ قُلْتَ ؟ وَمَا الصَّرْفُ؟ قُلْتُ : أَنْ تَأْتِيَ بِالْوَاوِ مَعْطُوفَةً عَلَى كَلَامٍ فِي أَوَّلِهِ حَادِثَةٌ لَا تَسْتَقِيمُ إِعَادَتُهَا عَلَى مَا عُطِفَ عَلَيْهَا، فَإِذَا كَانَ كَذَلِكَ فَهُوَ الصَّرْفُ. كَقَوْلِ الشَّاعِرِ :

لَا تَنْهَ عَنْ خُلُقِي وَتَأْتِي مِثْلَهُ عَارٌّ عَلَيْكَ إِذَا فَعَلْتَ عَظِيمًا⁶⁰

أَلَا تَرَى أَنَّهُ لَا يَجُوزُ إِعَادَةُ "لَا" فِي "تَأْتِي مِثْلَهُ"، فَلِذَلِكَ سُمِّيَ صَرْفًا.⁶¹

Et-Taberî de *sarf* terimini kullanır ve bu şekilde tarif eder.⁶² İbnü'l-Enbârî de Basra ve Kûfe ekolleri arasındaki ihtilâflı konuları incelediği eserinde 75.

⁵³ El-Ferrâ, **a.g.e.**, I, 12-13.

⁵⁴ Âl-i İmrân : 119, Nisâ : 109.

⁵⁵ El-Ferrâ, **a.g.e.**, I, 231-232.

⁵⁶ Et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1405, IV, 65; XXVI, 65.

⁵⁷ Mehdî el-Mahzûmî, **ed-Dersü'n-Nahvî fî Bağdat**, Dâru'r-Râidi'l-Arabî, Beyrut, 1407 / 1987, **a.g.e.**, s. 37.

⁵⁸ Bakara : 42.

⁵⁹ Enfâl : 27.

⁶⁰ Beyit için bkz. Sibeveyh, **a.g.e.**, III, 41-42; İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah Cemâlüddin el-Ensârî, **Şerhu Katri'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ**, nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Kahire, 1382, s. 77; el-Alâî, Salâhuddîn Ebû Saîd Halil b. Kelkîdî b. Abdullah ed-dimaşkî eş-Şâfiî, **el-Fusûlü'l-Müfide fî'l-Vâvî'l-Mezîde**, nşr. Hasen Mûsâ eş-Şâir, Dâru'l-Beşîr, Ummân, 1990, s. 209, 212; el-Ezherî, Hâlid b. Abdullah, **Mûsilü't-Tullâb ilâ Kavâidi'l-İ'râb**, nşr. Abdülkerim Mücahid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1996, s. 144. (Sibeveyh beyti el-Ahtal'a nisbet ederken, el-Ezherî, Ebû'l-Esved ed-Düelî'ye nisbet eder.)

⁶¹ El-Ferrâ, **a.g.e.**, I, 33-34; ayrıca bkz. I, 115, 235-236, 276, 292, 391, ve tür. yer.

⁶² Et-Taberî, **a.g.e.**, IV, 108.

mesele olarak bu konuyu ele alır. "لا تَأْكُلِ السَّمَكُ وَتَشْرَبِ اللَّبَنَ" örneğindeki ikinci fiilin Kûfelilere göre sarf olarak, Basralılar'a göre ise gizli bir "أُنْ" ile mansub olduğunu söyler.⁶³

7- Câri – Gayr-ı-cârî (Mücrâ – Gayr-ı-mücrâ): El-Ferrâ, bu iki terimi munsarîf – gayr-ı munsarîf karşılığında kullanır:

أَسْمَاءُ النِّسَاءِ إِذَا خَفَ مِنْهَا شَيْءٌ جَرَى إِذَا كَانَ عَلَى ثَلَاثَةِ أَحْزَابٍ وَأَوْسَطُهَا سَاكِنٌ مِثْلُ دَعْوٍ وَهَنْدٍ وَجُمْلٍ.⁶⁴
 وفي "كربا" ثلاث لغات : القصر في ألفه، فلا يستبين فيها رفع ولا نصب ولا خفض، وتمد ألفه فتنصب وترفع بلا نون، لأنه لا يُجْرَى.⁶⁵

El-Ferrâ, genelde bu iki terimi kullansa da zaman zaman *munsarîf-gayr-ı munsarîf* terimlerini de kullandığı olur. Hatta peşpeşe gelen iki cümleden birinde *gayr-ı mücrâ* terimini, diğerinde de *gayr-ı munsarîf* terimini kullanır:

و "أشياء" في موضع خفضي لا يُجْرَى. وقد قال فيها بعض النحويين : إنما كُثِرَتْ في الكلام وهي "أفعال" فأشبهت "فعلاء" فلم تُصَرَفْ، كما لم تُصَرَفْ "حمراء".⁶⁶

8- Tekrîr – Tefsîr – Terceme - Merdûd : El-Ferrâ, bu dört terimi de *bedel* karşılığında kullanır.

a- Tekrîr :

"إن الله اصطفى آدم ونوحاً وآل إبراهيم وآل عمران على العالمين. ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ"⁶⁷. فنصب الذرية على جهتين، إحداهما أن يجعل الذرية قطعاً من الأسماء قبلها، لأخبر معرفة. وإن شئت نصبت على التكرير.⁶⁸

b- Tefsîr :

"فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ، أَنَا..."⁶⁹ و إنما، قد قرئ بهما. فَمَنْ فَخَّ نَوَى أَنْ يَجْعَلَ "أُنْ" في موضع خفض، ويجعلها تفسيراً للطعام وسببه؛ كأنه قال : إلى صَبْنِ الْمَاءِ وَإِنْبَاتِنَا مَا أُنبِتْنَا.⁷⁰

El-Ferrâ, *tefsîr* terimini *temyîz*, *hâl* ve *mev'ûlün leh* için de kullanır:

ba-Tefsîrin Temyîz Anlamında Kullanımı:

نَصَبَتْ الذَّهَبَ، لِأَنَّهُ مُفَسَّرٌ لَا يَأْتِي مِثْلُهُ إِلَّا⁷¹ "فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا"⁷² نَكْرَةً، فَخَرَجَ نَصْبُهُ كَنَصْبِ قَوْلِكَ : عِنْدِي عَشْرُونَ دِرْهَمًا.

bb- Tefsîrin Hâl Anlamında Kullanımı:

⁶³ İbnü'l-Enbârî, **a.g.e.**, II, 555-557.

⁶⁴ El-Ferrâ, **a.g.e.**, I, 42-43.

⁶⁵ El-Ferrâ, **a.g.e.**, I, 208; ayrıca bkz. I, 254, 321, ve tür. yer.

⁶⁶ El-Ferrâ, **a.g.e.**, I, 321; ayrıca bkz. I, 42-43, 254, 428, ve tür. yer.

⁶⁷ Âl-i İmrân : 33-34.

⁶⁸ El-Ferrâ, **a.g.e.**, I, 207; ayrıca bkz. I, 50-51, 56, 112, 213, 248, 427, ve tür. yer.

⁶⁹ Abese : 24.

⁷⁰ El-Ferrâ, **a.g.e.**, I, 181; ayrıca bkz. I, 279, ve tür. yer.

⁷¹ Âl-i İmrân : 91.

⁷² El-Ferrâ, **a.g.e.**, I, 225; ayrıca bkz. I, 79, 226, 251, 314, 321, ve tür. yer.

خارجان من المعنى : لهم ذلك نُزُلًا وُثُوبًا، مُفَسَّرًا؛ كما ⁷⁴ و "وُثُوبًا"⁷³ نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ⁷⁵ تقول: هو لك هِبَةٌ وَبَيْعًا وَصَدَقَةً.

bc- Tefsîrin Mef'ûlün Leh Anlamında Kullanımı:

فَتَنْصِبُ "حَدَرَ" عَلَى غَيْرِ ⁷⁶ "يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حُدَرَ الْمَوْتِ"⁷⁷ وَفَوْعٍ مِنَ الْفَعْلِ عَلَيْهِ... فَنَنْصِبُهُ عَلَى التَّفْسِيرِ...

c- Terceme :

⁷⁹ مُتَرْجِمًا عَنْ الْوَزِيرِ. وَإِنْ شِئْتَ جَعَلْتَ "هَارُونَ أَخِي"

d- Merdûd :

إِنْ جَعَلْتَ "مَنْ" مَرْدُودَةً عَلَى خَفَضِ النَّاسِ ⁸⁰ "وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنْ اسْتَطَاعَ"⁸¹ فَهُوَ مِنْ هَذَا.

El-Ferrâ, *merdûd* terimini *atıf* karşılığında da kullanır. (Bkz. madde 12.)

9- İmâd Zamiri : El-Ferrâ, isim cümlesinin iki ögesi mübteda ile haber arasına giren zamire *imâd zamiri* adını verir, bunun için Basra Okulu Dilcileri ise *fasıl zamiri* terimini kullanırlar:

فِي "الْحَقِّ" النَّصِبُ وَالرَّفْعُ. إِنْ جَعَلْتَ ⁸² "وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ" "هُوَ" اسْمًا رَفَعْتَ الْحَقَّ بِ "هُوَ". وَإِنْ جَعَلْتَهَا عِمَادًا بِمَنْزِلَةِ الصَّلَةِ نَصَبْتَ الْحَقَّ. وَكَذَلِكَ فَافْعَلْ فِي أَخَوَاتِ "كَانَ" وَ "أَظُنُّ" وَأَخَوَاتِهَا. كَمَا قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى : "وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي تَنْصِبُ الْحَقَّ، لِأَنَّ "رَأَيْتَ" مِنْ أَخَوَاتِ "ظَنَنْتَ". وَكُلُّ مَوْضِعٍ ⁸³ أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقُّ"⁸⁵ - الْمَنْصُوبُ فِيهِ الْعِمَادُ وَنَصَبُ الْفَعْلِ. ⁸⁴ صَلَحَتْ فِيهِ "يَفْعَلُ" أَوْ "فَعَلَّ" مَكَانَ الْفَعْلِ

El-Ferrâ, *imâd* zahirini bazen Basralıların *şan* zamiri mukabilinde de kullanır:

تَكُونُ "هِيَ" عِمَادًا يَصْلَحُ فِي مَوْضِعِهَا "هُوَ" ⁸⁶ "فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا" فَجَاءَ التَّأْنِيثُ، ⁸⁸ وَمِثْلُهُ "فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارَ" ⁸⁷ فَتَكُونُ كَقَوْلِهِ "إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ"⁸⁹ لِأَنَّ الْأَبْصَارَ مُؤَنَّثَةٌ وَالتَّذْكِيرُ لِلْعِمَادِ.

⁷³ Âl-i İmrân : 198.

⁷⁴ Âl-i İmrân : 195.

⁷⁵ El-Ferrâ, a.g.e., I, 251.

⁷⁶ Bakara : 19.

⁷⁷ El-Ferrâ, a.g.e., I, 17; ayrıca bkz. I, 73.

⁷⁸ Tâhâ : 30.

⁷⁹ El-Ferrâ, a.g.e., II, 178.

⁸⁰ Âl-i İmrân : 97.

⁸¹ El-Ferrâ, a.g.e., I, 179; ayrıca bkz. I, 82.

⁸² Enfâl : 32.

⁸³ Sebe : 6.

⁸⁴ Burada fiil kelimesinden maksat mübtedanın haberidir.

⁸⁵ El-Ferrâ, a.g.e., I, 409; ayrıca bkz. I, 51-52, 104, 248, 410, ve tür. yer.

⁸⁶ Enbiyâ: 97.

⁸⁷ Neml : 9.

İbn Yaîş (ö.643/1245) de Basralıların kullandığı *fasıl* zamiri terimine karşılık Kûfelî dilcilerin *imâd* zamiri terimini kullandıklarını söyler.⁹⁰ Bu konuyla ilgili olarak İbnü'l-Enbârî de 100. mesele olarak *fasıl* zamirini ele alır. Kûfelîler'de *imâd* zamirinin öncesini te'kid olarak kabul edildiğini ve de öncesinin i'rabını aldığını söyler. Basralılar'da ise *fasıl* zamirinin i'rabdan mahalli olmadığını ifade eder.⁹¹ Üsâme Tâhâ er-Rifâî, ise buna neden *imâd* (*direk*) zamiri denildiğini şöyle açıklar:⁹²

“Basralılar buna *fasıl* zamiri derler. Kûfelîler ise buna, sonraki kelimenin haber olmasını sağladığı için *imâd* (*direk*) zamiri adını verirler. Aynen bir evin çatısını tutan direk gibi.” Günümüzde bazı gramer kaynaklarında hâlâ *fasıl* zamiri teriminin yanında *imâd* zamiri terimi de kullanılır.⁹³

10- Mechul Zamir : El-Ferrâ, bazen *imâd* zamirini şan zamiri mukabilinde kullandığı gibi *mechul* zamir terimini de *şan zamiri* mukabilinde kullanır:

وفى "الميتة" وجهان : الرفع والنصب... وَمَنْ نَصَبَ قَالَ : كَانَ مِنْ "إلا أن يكون مَيِّتَةً" عادة "كان" عند العرب مرفوعاً ومنصوباً، فأضمرُوا فى "كان" اسماً مجهولاً، وصَيَّرُوا الذى بعده فعلاً لذلك المجهول، وذلك جائزٌ فى "كان وليس ولم يزل" وفى "أظن" وأخواتها أن تقول : "أظنُّه زيدٌ أخوك" و "أظنه فيها زيدٌ". ويجوز فى "إن" وأخواتها، كقول الله تبارك وتعالى : "يا فتدكر الهاء وتوحدّها، ولا⁹⁴ وكقوله "إنه أنا الله العزيز الحكيم".⁹⁵ بنى إنها إن تك مثقال حبة" يجوز تثنيئها ولا جمعها مع جمع ولا غيره. وتأنئها مع المؤنث وتذكيرها مع المؤنث جائز.⁹⁷

İbn Yaîş de Basralıların *şan* ve *hadis* zamirine karşılık Kûfelîlerin *mechul* zamir terimini kullandıklarını söyler.⁹⁸

11- Er-Ref'u / En-Nasbu bi-Râci Zikrihi / bi-Âidi Zikrihi : el-Ferrâ'nın bu iki terimden maksadı şudur: Bir isim, âmili olan fiilinin önüne geçmişse ve kendisinden önce de bir vâv varsa ve de fiilden sonra isme ait bir zamir varsa mansub da olabilir, merfû da. El-Ferrâ'nın buradaki ifadesi tam anlaşılmamakla birlikte Ahmed Dîre'nin de ifade ettiği gibi⁹⁹ eğer isimden

⁸⁸ Hac : 46.

⁸⁹ El-Ferrâ, a.g.e., II, 212. Ayrıca bkz. II, 228.

⁹⁰ İbn Yaîş, Muvaffakuddin Yaîş b. Ali, Şerhu'l-Mufasssal, Âlemü'l-Kütüb, Mektebetü'l-Mütenebbî, Beyrut, Kahire, ts., III, 110.

⁹¹ İbnü'l-Enbârî, a.g.e., II, 706.

⁹² Er-Rifâî, Üsâme Tâhâ, Mollâ Câmî, el-Fevâidü'z-Ziyâiyye Şerhu Kâfiyeti İbni'l-Hâcib, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, İstanbul, ts., II, 88, 117 no.lu dipnot.

⁹³ Ed-Dahdâh, Antuvân, Mu'cemu Kavâ'idü'l-Luğati'l-'Arabiyyeti fî Cedâvile ve Levehât, Gözden geçiren: Corc Mitri Abdülmesih, Mektebetü Lübnân, Beyrut, 1981, s. 157.

⁹⁴ En'âm : 145.

⁹⁵ Lokman : 16.

⁹⁶ Neml : 9.

⁹⁷ El-Ferrâ, a.g.e., I, 361.

⁹⁸ İbn Yaîş, a.g.e., III, 114.

⁹⁹ Dîre, a.g.e., s. 272.

önceki vâv, maiyyet vâvı ise isim, mansub; hal cümlesine ait vâv ise isim, merfûdur:

وَإِذَا رَأَيْتَ اسْمًا فِي أَوَّلِهِ كَلَامٌ وَفِي آخِرِهِ فَعْلٌ قَدْ وَقَعَ عَلَى رَاجِعِ ذِكْرِهِ جَازٌ فِي الْأَسْمِ وَقَوْلُهُ "وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنَعَمْ" ¹⁰⁰ الرِّفْعُ وَالنَّصْبُ. فَمِنْ ذَلِكَ قَوْلُهُ : "وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ" يَكُونُ نَصْبًا وَرَفْعًا. فَمَنْ نَصَبَ جَعَلَ الْوَاوَ كَأَنَّهَا ظَرْفٌ لِلْفِعْلِ مُتَّصِلَةٌ بِالْفِعْلِ. وَمِنْ ¹⁰¹ الْمَاهِدُونَ ¹⁰² رَفَعَ جَعَلَ الْوَاوَ لِلْأَسْمِ، وَرَفَعَهُ بِعَائِدِ ذِكْرِهِ.

12- Red-Merdûd, Nesak-Mensûk : el-Ferrâ bu terimleri *atıf-ma'tûf* karşılığında kullanır:

¹⁰⁴ مَرْدُودَاتٌ عَلَى قَوْلِهِ "مُصَدِّقًا". ¹⁰³ وَقَوْلِهِ "وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا"

Görüldüğü gibi el-Ferrâ, *musaddikan* kelimesinin önceki mansûb kelimelere *ma'tûf* olduğunu *merdûdâtün* terimiyle anlatır. Bu terimi sık sık kullanır: ¹⁰⁵

النَّقِيرُ : النِّقْطَةُ فِي ظَهْرِ النَّوَاتِ. ¹⁰⁶ أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمَلِكِ فَإِذَا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا
و"إِذَا" إِذَا اسْتَأْنَفَ بِهَا الْكَلَامُ نَصَبَتْ الْفِعْلَ الَّذِي فِي أَوَّلِهِ الْيَاءُ أَوْ التَّاءُ أَوْ النُّونُ أَوْ الْأَلْفُ؛ فَيَقَالُ :
إِذَا أَضْرَبَكَ إِذَا أَجْزَيْكَ. فَإِذَا كَانَ فِيهَا "فَاءٌ أَوْ وَاوٌ أَوْ ثَمٌ أَوْ أَوْ" حُرِفَتْ مِنْ حُرُوفِ النَّسْقِ، فَإِذَا
¹⁰⁷ شُئِتْ كَانَ مَعْنَاهَا مَعْنَى الِاسْتِئْثَافِ فَنَصَبَتْ بِهَا أَيْضًا.

Metinde de görüldüğü gibi el-Ferrâ, atıf harfleri için "nesak harfleri" terimini kullanır. Fakat bu iki terimin yanında zaman zaman atıf terimini de kullanır. ¹⁰⁸

13- İ'râb Alâmetleri: El-Ferrâ, i'râb ve binâ alâmetlerini birbirinden ayırmaz, birini diğerinin yerine kullanır. Bu, zaten Kûfe Okulu'nun da belirgin bir özelliğidir. ¹⁰⁹ Halbuki Basra Okulu'nun en önemli temsilcisi Sîbeveyh, i'râb ve binâ alâmetlerini birbirinden ayırır. Sîbeveyh'e göre ref, nasb, cer ve cez m i'râb alâmetleri, fetha, kesre, damme ve vakf (sükûn) mebnîlik alâmetleridir. ¹¹⁰ El-Ferrâ,

a- Fetha yerine nasb terimini, ¹¹¹

b- Damme yerine ref terimini, ¹¹²

¹⁰⁰ Zâriyât : 47.

¹⁰¹ Zâriyât : 48.

¹⁰² El-Ferrâ, a.g.e., I, 240-242; ayrıca bkz. I, 39, 56, 79, 151, 157, 158, 242, 295, 306, 353, 376, ve tür. yer.

¹⁰³ Âl-i İmrân : 39.

¹⁰⁴ El-Ferrâ, a.g.e., I, 213.

¹⁰⁵ Bkz. El-Ferrâ, a.g.e., I, 17, 28, 70, 71, 74, 134, 141, 206, 213, 224, ve tür. yer.

¹⁰⁶ Nisâ : 53.

¹⁰⁷ El-Ferrâ, a.g.e., I, 273; ayrıca bkz. I, 59, 71, 72, 75, 113, 157, ve tür. yer.

¹⁰⁸ Bkz. El-Ferrâ, a.g.e., I, 26, 27, 33, 98, 137, 138, 300, 466, ve tür. yer.

¹⁰⁹ Molla Câmî, a.g.e., II, 74; Abdüllatîf, Muhammed Hamâse, *el-Alâmâtü'l-İ'râbiyye fî'l-Cümle Beyne'l-Kadîmi ve'l-Hadîs*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, y.y., ts., s. 147.

¹¹⁰ Sîbeveyh, a.g.e., I, 3-4.

¹¹¹ El-Ferrâ, a.g.e., I, 3.

¹¹² El-Ferrâ, a.g.e., I, 3.

- c- Cer yerine hafd terimini,¹¹³
d- Kesre yerine hafd terimini,¹¹⁴ kullanır.

Fakat bunların yanında Basralıların i'râb ve binâ alâmetlerini onların kullandıkları şekliyle de kullandığı olur.¹¹⁵

- 14- **Cezm:** el-Ferrâ, *cezm* terimiyle *emir fiilini* kasededer.

وقد قرأت القراء بمعنى الجزم... ومن قرأ¹¹⁶ "واتخذوا من مقام إبراهيم مصلی"¹¹⁷ "واتخذوا" ففتح الخاء كان خبراً.

- 15- **Teşdid :** el-Ferrâ, Basralı dilcilerin kullandığı tekîd / tevkîd terimi¹¹⁸ yerine teşdid terimini kullanır:

... وإن شئت جعلت الثانية تشديداً للأولى.¹¹⁹ "والسابقون السابقون"

Fakat, teşdid terimini şedde karşılığı olarak kullandığı yerler de vardır.¹²¹

- 16- **Fi'l-i Dâim :** *Fi'l-i dâim*den maksadı Basralılar'ın kullandığı ve amel eden *ism-i fâil* terimidir.¹²² Kûfe Okulu dilcileri fiili üç kısma ayırırlar: Mâzî, muzârî ve fi'l-i dâim. Fakat el-Ferrâ bunu sadece amel eden *ism-i fâil* için kullanır:

وقال الكسائي في إدخال "أن" في "ما لك" : هو بمنزلة قوله "ما لكم في ألا تُقاتلوا". ولو كان ذلك على ما قال لجاز في الكلام أن تقول : "ما لك أن قُمتَ" و "ما لك أنك قائمٌ" لأنك تقول: في قيامك ماضياً ومستقبلاً، وذلك غير جائز؛ لأن المنع إنما يأتي بالإستقبال؛ تقول: "منعك أن تقوم"، ولا تقول "منعك أن قُمتَ". فلذلك جاءت في "ما لك" في المستقبل ولم تأت في دائم ولا ماضٍ. فذلك شاهد على اتفاق معنى "ما لك" و "ما منعك".¹²³

Amel etmeyen *ism-i fâiller* için yalnızca *isim* terimini kullanır.¹²⁴

- 17- **İsmi Mevzû :** el-Ferrâ, *alem isimler* için bu terimi kullanır:

... وإذا جئت إلى الأسماء الموضوعة مثل عمرو ومحمد¹²⁵

- 18- **Muvakkat –Gayr-ı Muvakkat :** el-Ferrâ, *muvaḳḳat* terimiyle *alem* olarak ma'rife olan kelimeleri, *gayr-ı muvaḳḳat* ile de nekre kelimeleri kasteder:

ولا يجوز أن تقول "مررتُ بعبد الله غير الظريف" إلا على التكرير؛ لأن "عبد الله" مؤقَّت، و "غير" في مذهب نكرة غير موقَّتة، ولا تكون نعتاً إلا لمعرفة غير موقَّتة.¹²⁶

¹¹³ El-Ferrâ, a.g.e., I, 71.

¹¹⁴ El-Ferrâ, a.g.e., I, 3.

¹¹⁵ El-Ferrâ, a.g.e., I, 3, 5-6.

¹¹⁶ Bakara : 125.

¹¹⁷ El-Ferrâ, a.g.e., I, 77; ayrıca bkz. I, 53, 54.

¹¹⁸ Sibeveyh, a.g.e., I, 150, 158, 160.

¹¹⁹ Vâkıa : 10.

¹²⁰ El-Ferrâ, a.g.e., III, 122.

¹²¹ El-Ferrâ, a.g.e., I, 208, 212.

¹²² Dîre, a.g.e., s. 254.

¹²³ El-Ferrâ, a.g.e., I, 165.

¹²⁴ Dîre, a.g.e., s. 256.

¹²⁵ El-Ferrâ, a.g.e., I, 409.

Bununla birlikte *ma'rife* ve *nekre* terimlerini de kullanır.¹²⁷

19- Cahd - İkrâr : Nefy (olumsuzluk) ve isbât (olumluluk) karşılığında kullanır.

a- Cahd :

فإذا قال القائل : "ما قلت بحسن" جاز ذلك على غير عيبٍ، لأنه يجعل "ما" الأولى جحداً¹²⁸ والثانية في مذهب "الذي".

b- İkrâr :

¹³⁰ وُضِعَتْ "بلى" لكل إقرارٍ في أوله جحداً.¹²⁹ "بلى من كسب سيئة..."

20- Lâ'yi Tebrîe: el-Ferrâ, bu lâ'yi *cinsini nefyeden lâ* karşılığında kullanır:

¹³² ...فالقراء على نصب ذلك كله بالتبئيرة إلا مجاهداً.¹³¹ "فلا رفث ولا فسوق ولا جدال"

21- İsm-i Sâbit : el-Ferrâ, bu terimi *câmid isim* karşılığı olarak kullanır:

تقول : "كان سيدهم أبوك" و "كان سيدهم أباك". والوجه أن تقول : "كان سيدهم أبوك"؛¹³³ لأن الأب اسم ثابتٌ والسيد صفةٌ من الصفات.

22- Mâ lem yüsemme fâilühü : el-Ferrâ, bu terimi, Basralılar'ın, *mechûl fiil* terimine karşılık kullanır¹³⁴:

¹³⁶ ورد الفعل "كُتِبَ" ولم يُسمَّ فاعله.¹³⁵ "كُتِبَ عليكم الصيام..."

23- İsm-i Meknî (Kinâye) : el-Ferrâ, *zamir* için bu terimleri kullanır:

العرب إذا جاءت إلى اسم مكنى قد وُصف بـ "هذا" و "هذان" و "هؤلاء"¹³⁷ "هأنتم أولاء"¹³⁸ فرّقوا بين "ها" وبين "ذا" وجعلوا المكنى بينهما.

24- Müstakbel Fiil : el-Ferrâ, *muzari fiil* terimi yerine "يفعل" kalıbını kullandığı gibi¹³⁹ *müstakbel fiil* terimini de kullanır:¹⁴⁰

¹²⁶ El-Ferrâ, a.g.e., I, 7; ayrıca bkz. I, 55-56, 185.

¹²⁷ El-Ferrâ, a.g.e., I, 57.

¹²⁸ El-Ferrâ, a.g.e., I, 176-177; ayrıca bkz. I, 52, 164, 166, 175, ve tür. yer.

¹²⁹ Bakara : 81.

¹³⁰ El-Ferrâ, a.g.e., I, 52-53.

¹³¹ Bakara : 197.

¹³² El-Ferrâ, a.g.e., I, 120.

¹³³ El-Ferrâ, a.g.e., III, 215.

¹³⁴ Dîre, a.g.e., s. 278.

¹³⁵ Bakara : 183.

¹³⁶ El-Ferrâ, a.g.e., I, 112.

¹³⁷ Âl-i İmrân : 119.

¹³⁸ El-Ferrâ, a.g.e., I, 231; ayrıca bkz. I, 5, 19, 50, 93, ve tür. yer.

¹³⁹ El-Ferrâ, a.g.e., I, 3, 136, 274, 296, 386, ve tür. yer.

¹⁴⁰ *Fi'l-i müstakbel terimini* el-Müberra ve ez-Zeccâcî de kullanırlar. El-Müberra, Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdülekber (ö.285/898), **el-Muktadab**, nşr. Muhammed Abdülhâlık Uzayme, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, ts., I, 46, 71, 72, 75, 77, ve

فى موضع نصبٍ لِصَلاَحِ الخافضِ فيها. ولو كسرت على مَعْنَى الجزاء ¹⁴¹"أَنْ صَدُّوكُمْ"
لَكَانَ صَوَاباً. وفي حرف عبد الله: "إِنْ يَصْدُوكُمْ" فَإِنْ كسرت جعلت الفعل مستقبلاً وَإِنْ فَتحت
¹⁴²جَعَلْتَهُ ماضياً.

25- İrsâl : el-Ferrâ, *sükûn* terimini kullanmakla birlikte ¹⁴³ nâdire *sükûn* yerine *irsal* terimini de kullanır:

...وقَدْ حَدَّثْتُ أَنَّ بَعْضَ القراءِ قَرَأَ "على الجودى" بِإِرسالٍ ¹⁴⁴"وَاسْتَوَتْ عَلَى الجودى"
¹⁴⁵الياء.

Bazıları *tasgîr- tahkîr* terimlerini de el-Ferrâ'nın kullandığı Kûfî terimler arasında sayar. ¹⁴⁶ Fakat Hadîce Hadîsî'nin de ifade ettiği gibi ¹⁴⁷ Sîbeveyh, bu iki terimi de el-Ferrâ'dan daha önce *el-Kitâb*'ında kullanmıştır. ¹⁴⁸ Bu nedenle de biz bu çalışmamızda bu iki terim için ayrı bir başlık kullanmadık.

tür. yer.; Yüksel, Ahmet, "Abdurrahman b. İshak ez-Zeccâcî ve Kitâbu'l-Lâmât'ı", *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 2, Yaz 2001, Ankara, 2001, s. 146.

¹⁴¹ Mâide : 2.

¹⁴² El-Ferrâ, *a.g.e.*, I, 300; ayrıca bkz. I, 24, 28, 58, 60-61, 75, 84, 133, 136, 144, 165, 175, 180, 213, 243-244, 261-263, ve tür. yer.

¹⁴³ El-Ferrâ, *a.g.e.*, I, 29; II, 27, 34, 39, 47, ve tür. yer.

¹⁴⁴ Hûd : 44.

¹⁴⁵ El-Ferrâ, *a.g.e.*, II, 16; ayrıca bkz. I, 29.

¹⁴⁶ Dîre, *a.g.e.*, s. 218.

¹⁴⁷ Hadîsî, Hatice, *Kitâbu Sîbeveyh ve Şurûhuhû*, Bağdat, 1967, s. 112.

¹⁴⁸ Sîbeveyh, *a.g.e.*, III, 415, 417, 418, 419, 423, 425, 426, 436, ve tür. yer.

SONUÇ

El-Ferrâ'nın daha önce Basra okulunun kullandığı terimlerin bir kısmını bırakıp yeni terimler kullanması Sîbeveyh'e ve Basralılar'a olan muhalefetine bağlanır.¹⁴⁹ Fakat, Kûfe okulu üzerine araştırmaları bulunan Mehdî el-Mahzûmî bunun nedeninin sırf muhalefet olmadığını söyler. Bunu el-Ferrâ'daki yenilikçi ruha bağlar. el-Ferrâ'nın, kullandığı bir terim ya da ifadeyi niye kullanıp kullanmadığını bilen, taklit sınırlarını aşmış büyük bir dilci olduğunu söyler.¹⁵⁰

Fakat görüldüğü üzere el-Ferrâ, ne kadar Sîbeveyh'e muhalefet etse de onun kullandığı terimleri kullanmaya mecbur kalmıştır. Çünkü Basra Dil Okulu'nun, Kûfe Dil Okulu'na göre yaklaşık yüz elli yıllık bir önceliği vardır.¹⁵¹ Nitekim ölümü esnasında el-Ferrâ'nın yastığının altından Sîbeveyh'in *el-Kitâb*'ının çıkmış olması da onun *el-Kitâb*'dan yararlandığının çok açık bir delilidir.¹⁵² Zaten el-Ferrâ'nın hocalarından birisi de Basra'lı Yûnus b. Habîb (ö.183/798)'dir.¹⁵³ Yûnus'un dışında Basra'lı dilcilerden Abdullah b. İshak el-Hadramî,¹⁵⁴ Ebû Amr b. el-Alâ¹⁵⁵ ve İsâ b. Ömer es-Sekaffî'den¹⁵⁶ de isim zikredek rivayette bulunur. Yine rivâyetlere göre el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*'ında Sîbeveyh'in talebesi olan el-Ahfeş'in *Meâni'l-Kur'ân*'ından büyük ölçüde yararlanmıştır.¹⁵⁷ Rufeyde'ye göre el-Ferrâ'nın kullandığı birçok şahid beyit, Sîbeveyh'te de mevcuttur.¹⁵⁸ İşte bütün bunlar el-Ferrâ'nın Basra'lı dilcilerden önemli ölçüde istifade ettiğini göstermektedir..

El-Ferrâ, bir anlamı ifade için birkaç terim birden kullanmıştır. Yine birçok defalar bir terimi farklı ifadeler için kullanmıştır. Bunu da henüz terimlerin tam yerli yerine oturmamış olmasına bağlamak gerekir. Çünkü yeni kurulup gelişmekte olan bir okuldur. İbrâhim Rufeyde'nin de ifade ettiği gibi¹⁵⁹ el-Ferrâ'nın kullandığı Kûfî terimlerde belirsizlik ve kapalılık mevcuttur. Bu nedenle de çoğu terim kullanım alanı bulamayıp unutulmuştur. Sadece nesak, cahd gibi pek azı dilciler tarafından kabul görmüştür. Basra Okulu'na ait terimler bunlara ihtiyaç bırakmamıştır.

¹⁴⁹ Ebû't-Tayyib el-Luğavî, **a.g.e.**, s. 87-88.

¹⁵⁰ Mehdî el-Mahzûmî, **a.g.e.**, s. 38.

¹⁵¹ Dîre, **a.g.e.**, s. 198.

¹⁵² El-Kıftî, **a.g.e.**, IV, 14.

¹⁵³ Ebû't-Tayyib el-Luğavî, **a.g.e.**, s. 86.

¹⁵⁴ El-Ferrâ, **a.g.e.**, II, 182-183.

¹⁵⁵ El-Ferrâ, **a.g.e.**, II, 183, 293-294.

¹⁵⁶ El-Ferrâ, **a.g.e.**, III, 99.

¹⁵⁷ El-Kıftî, **a.g.e.**, II, 37; el-Hamevî, **a.g.e.**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1988, XI, 229.

¹⁵⁸ Rufeyde, **a.g.e.**, I, 122.

¹⁵⁹ Rufeyde, **a.g.e.**, I, 202.

KAYNAKÇA

Abdüllatif, Muhammed Hamâse, **el-Alâmâtü'l-İ'râbiyye fî'l-Cümle Beyne'l-Kadîmi ve'l-Hadîs**, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, y.y., ts.

El-Alâî, Salâhuddin Ebû Saîd Halil b. Kelkîdî b. Abdullah ed-Dimaşkî eş-Şâfî (ö.761/1360), **el-Fusûlü'l-Müfide fî'l-Vâvi'l-Mezîde**, nşr. Hasen Mûsâ eş-Şâir, Dâru'l-Beşîr, Ummân, 1990

El-Câbî, Bessâm Abdulvehbâb; **Mu'cemü'l-A'lam, Mu'cemü Terâcım li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ' mine'l-Arab ve el-Müsta rabîn ve el-Müsteşrikîn**, Kıbrıs, 1987.

El-Câmî, Nureddin Abdurrahman (ö.898/1493), **Mollâ Câmî (el-Fevâidü'z-Ziyâiyye) Şerhu Kâfiyeti İbni'l-Hâcib**, I-II, Thk. Üsâme Tâhâ er-Rifâî, Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, İstanbul, ts.

Corci Zeydân (ö.1914), **Târîhu Âdâbi'l-Luğati'l-Arabiyye**, Beyrut, 1996.

Ed-Dahdâh, Antuvân, **Mu'cemu Kavâ'idü'l-Luğati'l-Arabiyyeti fî Cedâvile ve Levehât**, Gözden geçiren: Corc Mitri Abdülmesih, Mektebetü Lübnân, Beyrut, 1981

Demirayak, Kenan – Çöğenli, M. Sadi, **Arap Edebiyatında Kaynaklar**, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Genişletilmiş 3. Baskı, Erzurum, 2000

Demirayak Kenan - Sarvan Ahmet, **Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Dönemi**, Erzurum, 1999.

Dîre, el-Muhtâr Ahmed, **Dirâsetün fî'n-Nahvi'l-Kûfî, min Hilâli Meânî'l-Kur'ân li'l-Ferrâ**, Dâru Kuteybe, Beyrut, Dimaşk, 1991.

Ebü't-Tayyib el-Luğavî, Abdülvâhid b. Ali el-Halebî (351/962), **Merâtibü'n-Nahviyyîn**, Kahire, ts.

Ezherî, Hâlid b. Abdullah, **Mûsilü't-Tullâb ilâ Kavâidi'l-İ'râb**, nşr. Abdülkerim Mücahid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1996

El-Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd, **Meânî'l-Kur'ân**, nşr. Muhammed Ali en-Neccâr, Ahmed Yûsuf en-Necâtî, I-III, Beyrut, 1980.

Hadîsî, Hatice, **Kitâbu Sibeveyh ve Şurûhuhû**, Bağdat, 1967

Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Ali (463/1071), **Târîhu Bağdât**, Dâru'l-Kütübî'l-Arabiyye, Beyrut, ts.

Huart, Clément, **Arab ve İslam Edebiyatı**, ç. Cemal Sezgin, Ankara, ts.

İbnü'n-Nedîm, Muhammed b. İshâk (385/965), **el-Fihrist**, Dâru'l-Meârif, Beyrut, y.y.

İbnü'l-Esîr, İzzüddin el-Cezerî, **el-Lübâb fî Tehzîb el-Ensâb**, Dâru Sâdır, Beyrut, ts

İbnü Hişâm, Ebû Muhammed Abdullah Cemâlüddin el-Ensârî (761/1360), **Şerhu Katri'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ**, nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Kahire, 1382

İbnü Yaîş, Muvaffakuddin Yaîş b. Ali (643/1245), **Şerhu'l-Mufasssal**, Âlemü'l-Kütüb, Mektebetü'l-Mütenebbî, Beyrut, I-X, Kahire, ts.

İbnü'l-İmâd, Ebû'l-Felâh 'Abdülhayy Ahmed b. Muhammed (1089/1679), **Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri Men Zeheb**, I-VIII, Beyrut-Ty.

İbnü'l-Enbârî, Ebû'l-Berekât Kemâlüddin Abdurrahman b. Muhammed b. Ebû Saîd (577/1181), **el-İnsâf fî Mesâilî'l-Hilâf beyne'n-Nahviyyîn el-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn**, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, ts.

_____, **Nüzhetü'l-Elibbâ fî Tabakâti'l-Üdebâ**, nşr. M. Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire, y.y.

- Kayapınar, D. Ali, "Ez-Zeccâc'a Nisbet Edilen İ'râbü'l-Kur'ân Kimindir?" **S.Ü."F. Dergisi**, Yıl, 1997, Sayı, 7, Konya-1997, s. 81-109.
- El-Kıftî, Ebü'l-Hasen Cemâlüddin Ali b. Yûsuf, **İnbâhu'r-Ruvât an Enbâhi'n-Nuhât**, nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, I-IV, Kahire, 1986.
- Mehdî el-Mahzûmî, **ed-Dersü'n-Nahvî fî Bağdat**, Dâru'r-Râidi'l-Arabî, Beyrut, 1407 / 1987
- El-Müberrid, Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdülekber (ö.285/898), **el-Muktabadab**, nşr. Muhammed Abdülhâlık Uzayme, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, ts
- Rufeyde, İbrâhim Abdullah, **en-Nahv ve Kütübü't-Tefsîr**, Bingâzî, 1990
- Sîbeveyh, Ebû Bîşr Amr b. Osman b. Kanber (180/796), **el-Kitâb**, Nşr. Abdüsselam Muhammed Harun, Mektebetü'l-Hancî, Kahire, 1983.
- Es-Sîrâfî, Ebû Saîd el-Hasen b. Abdullah (368/979), **Ahbâru'n-Nahviyyîn el-Basriyyîn**, Thk. F. Frenkow, Beyrut-1936.
- Es-Süyûtî, Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (911/1505), **Buğyetü'l-Vuât fî Tabakâti'n-Nahviyyîn ve'n-Nuhât**, nşr. M. Ebü'l-Fazl İbrâhim, I-II, Beyrut, ts.
- Şevkî Dayf, **el-Medârisü'n-Nahviyye**, Dimaşk, 1996.
- Et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/923), **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1405
- Tâhir el-Cezâirî, **et-Tıbyân li-Ba'zı'l-Mebâhisi'l-Müteallikati bi'l-Kur'ân alâ Tarîkı'l-İtkân**, Nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, Ts.
- Tüccâr, Zülfikâr, "el-Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd", **DİA**, İst., 1995, XII, 407.
- Yâkût el-Hamevî, **Mu'cemü'l-Üdebâ** (626/1229), Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1988.
- Yüksel, Ahmet, "Abdurrahman b. İshak ez-Zeccâcî ve Kitâbu'l-Lâmât'ı", **Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 2, Yaz 2001, Ankara, 2001
- _____, **Arap Dilinde Harfî Cerler**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), O.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1995
- Ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ömer (538/1144)**, el-Mufasssal fî İlmi'l-Luğa, **Dâru İhyâi'l-Ulûm**, Beyrut-1990.

***The Terms Belonged To The Language School Of Qufa Used İn The
Meanî'l Qur'an Of Al-Farra***

ABSTRACT

The main purpose of this article is to compare the terms belonged to the Language School of Qufa used in the Meanî'l Qur'an of al-Farra with the terms belonged to the Language School of Basra.

The study consists of four parts. The first part examines the meanings of pareses in the Meanî'l Qur'an. The second part includes the life of al- Farra who lived in Qufa, in the last of second and the beginning of third century d. 207/H. The third part tries to explore the Meanî'i Qur'an of al-Farra in general. The fourth part discusses some terms belonged to the Language School of Qufa.

It is concluded that since the most of the terms belonged to the language of School of Qufa were not used, they could not survive until our times. Few of them have been used in our times. Since the terms of Basra were the first school and used commonly by grammarians and linguistic people, they arrived to our times while the terms belonged to the Qufa were not.